

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Pszichológiai Intézet

Evangélikus iskolák diákjainak spirituális jólléte az iskolai bevonódásuk és vallásosságuk függvényében

Kiss Anna Borbála

Témavezetők:

Dr. habil. Fábri György

Gergely Bence

2025

Tartalom

Bevezető	3
Szakirodalmi bevezetés	3
Pszichológiai jóllét	3
A vallás és a pszichológiai jóllét kapcsolata	4
Spirituális jóllét.....	6
Iskolai bevonódás	7
Iskolalelkész szerepe a diákok iskolához való viszonyában	8
A vallásosság jellemzése	9
Kutatási kérdések	12
Módszer	13
Adatgyűjtés.....	13
Minta bemutatása	13
Eszközök.....	14
Spirituális Jóllét Kérdőív	15
Iskolai bevonódás mutatói	16
Vallásos identitás, illetve az intrinzik és extrinzik vallásosság mutatói	17
Iskolalelkész szerepdimenziói	18
Statisztikai eljárás	19
Eredmények.....	20
Első kutatási kérdés	20
Második kutatási kérdés	21
Diszkusszió.....	23
Limitációk és kitekintés.....	24
Nyilatkozat a mesterséges intelligencia használatáról	25
Irodalomjegyzék.....	26

Bevezető

Jelen dolgozat témája az evangélikus iskolák diákjainak spirituális jóllétének alakulása az iskolai légkör, a tanulók iskolai bevonódásuk, az iskolalelkészek szerepe és vallásosságuk függvényében. A vázolt témák elemzésével a dolgozat célja az evangélikus iskolák missziós, egyházépítési funkciójáról reális, a valós helyzetre, környezetre reflektáló célok és elvárások feltárása.

Szakirodalmi bevezetés

Pszichológiai jóllét

A pszichológiai jóllét a pozitív pszichológia alapvető fogalma. Szántó és munkatársai (2016) metaanalízisükben a jóllétet olyan, széles körben használt fogalomként írják le, melyben az életminőség különböző dimenziói testesülnek meg. Huppert (2009) a pszichológiai jóllétet előidéző és ebből következő tényezőket vizsgálta. Eredményei alapján a pszichológiai jóllét fokozza a kreatív gondolkodást, a proszociális viselkedést és a fizikai egészséget. Huppert (2009) kutatása is alátámasztja a korai környezet, különösen az elsődleges gondozó jelentős szerepét a mentális egészség vonatkozásában. A kedvezőtlen környezetből származó élethosszig tartó károsodások később enyhíthetők, a cselekedetek és az attitűdök jobban befolyásolhatják a jóllétet, mint a körülmények; a pozitív hozzáállást ösztönző beavatkozások hatásosak, az ilyen irányú kutatások és foglalkozások jelentős hatással lehetnek az egyén életére (Huppert, 2009).

Roothman és munkatársai (2003) vizsgálták a pszichológiai jóllétet a nemek függvényében is. A kutatásban résztvevők mindegyike 13 skálát töltött ki, amelyek a pszichológiai jóllétet mérik az affektív, fizikai, kognitív, spirituális, ön- és szociális aspektusokban. Szignifikáns nemi különbségeket találtak kis és közepes erősséggel. A férfiak magasabb pontszámot értek el a fizikai énkép, az automatikus gondolatok (pozitív), a konstruktív gondolkodás, a kognitív rugalmasság, a teljes önkoncepció és az erőnlét terén. A nők pedig magasabb pontszámot értek el az affektus kifejezése, a szomatikus tünetek és a vallásos jóllét terén. Nem találtak szignifikáns nemi különbségeket a koherenciaérzés, az élettel való elégedettség, az érzelmi egyensúly, az érzelmi intelligencia, az önhatékonyság, valamint az énkép és a bátorság szociális összetevői tekintetében. Az eredmények összhangban vannak a nemi sztereotípiákkal és a

hagyományos szocializációs gyakorlatokkal, és valószínűleg a férfiak és nők között régóta fennálló társadalmi egyenlőtlenségek hatását tükrözik (Roothman és mtsai., 2003).

Guerra-Bustamante és munkatársai (2019) azt vizsgálták, hogy összefügg-e az érzelmi intelligencia a pszichológiai jólléttel 12 és 17 év közötti serdülők esetében. A tanulmány következtetései alátámasztják azt az elképzelést, hogy bizonyos képességek hozzájárulhatnak az egészség és pszichológiai jóllét eléréséhez tinédzserkorban. Kimutatták, hogy ahogyan a serdülők értelmi és érzelmi szabályozási képességei növekednek, úgy nő a szubjektív boldogságérzetük is. Az érzelmi szabályozás fontos szerepét azért kell hangsúlyozni, mert ez egy további, a boldogság érzésével összefüggő tényező. Guerra-Bustamante és munkatársai (2019) kiemelik, hogy az iskolai környezet a legalkalmasabb az említett képességek fejlesztésére, pozitív irányú befolyásolására. Az érzelmek megértésének és szabályozásának képességei fejleszthetők és növelhetők a serdülőkben, ezzel pedig saját boldogságérzetük is növekedhet (Guerra-Bustamante és mtsai., 2019).

A vallás és a pszichológiai jóllét kapcsolata

Számos kutatás feltárta, hogy mind a felnőttkori kötődés, mind az Istenhez való kötődés jelentős kapcsolatban áll a mentális jólléttel. Njus és munkatársai (2020) vizsgálatainak célja az volt, hogy megvizsgálja, az Istenhez való kötődés önmagában hogyan befolyásolja a jóllétet, annak fényében, hogy mekkora a felnőttkori kötődés jelentősége. Az első vizsgálatban, amely egyetemi hallgatók körében készült, az Istenhez való kötődés szorongásos jellege negatívan hatott az önértékelésre, és pozitív kapcsolatban állt a depresszióval, függetlenül a felnőttkori kötődéstől. A második és harmadik vizsgálat online mintákat használt, és hasonló eredményeket talált: az Istenhez való kötődés szorongásos és elkerülő formái negatívan hatottak az önértékelésre és a pszichológiai jóllét különböző mértékére. A harmadik vizsgálat különböző jólléti mérőszámokat is vizsgált, és azt találta, hogy mind a szorongásos, mind az elkerülő módon való kötődés Istenhez kapcsolatban áll a pszichológiai jólléttel, a pozitív élményekkel és az élettel való elégedettséggel. Azok a személyek, akiknek Istenhez biztonságos volt a kötődésük, minden jólléti mérőszámban jobban teljesítettek, mint az ateisták, agnosztikusok vagy azok, akik bizonytalan kötődéssel rendelkeztek. Az eredmények rávilágítanak arra, hogy a biztonságos kötődés, akár Istenhez, elősegíti a pszichológiai reziliencia képességének fejlődését, amely segíti a stresszhelyzetekkel való megküzdést (Njus és mtsai., 2020).

A vallásos gyakorlatnak fontos aspektusa az ima, ezért azzal is érdemes foglalkozni, hogy ez milyen kapcsolatban áll a pszichológiai jólléttel. Bradshaw és munkatársai (2018)

megállapították, hogy az imának nincs jelentős szerepe a pszichológiai jóllét (PWB) értelmezésében. Az Istennel való biztonságos kötődés összefügg az optimizmus javulásával, de nem befolyásolja az önértékelést vagy az életelégedettséget. Az ima és a PWB kapcsolata az Istenhez való kötődéssel összefügg; az ima javulást hoz a PWB-ben a biztonságosan kötődő egyének esetében, de nem hoz javulást a bizonytalanul kötődőknél (Bradshaw és mtsai., 2018).

Holder és munkatársainak kutatása (2010) azt vizsgálta, hogy milyen kapcsolat van a boldogság, a spiritualitás és a vallásosság között 8-12 éves gyermekeknél. Az eredmények szerint azok a gyerekek, akik magasabb szintű spiritualitásról számoltak be, boldogabbnak érezték magukat mind az önbevallásos, mind a szülők által adott válaszok alapján. Különösen a személyes spiritualitás és a közösségi spiritualitás voltak erős előrejelzői a gyermekek boldogságának. A spiritualitás 3-26%-ban magyarázta a gyermekek boldogságának változását. Míg a spiritualitás erősen összefüggött a boldogság érzésével, addig a vallásos gyakorlatok, mint például a templomba járás vagy az imádkozás, csak gyengén kapcsolódtak a gyerekek boldogságához. Ez eltér néhány felnőtteken végzett kutatás eredményeitől, ahol a vallásos gyakorlatok gyakrabban voltak összefüggésben a jólléttel. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a spiritualitás és a vallásosság különálló fogalmak lehetnek, különösen a gyermekek esetében. A spiritualitás szorosabb kapcsolatban áll a boldogsággal, mint a vallási gyakorlatok gyakoriságával, ami arra utal, hogy a belső hit aspektusai fontosabbak lehetnek a jóllét szempontjából, mint a vallásos gyakorlatok (Holder és mtsai., 2014).

A tanulmány hasonló eredményt hoz a felnőttek körében végzett hasonló kutatásokkal, amelyek a spiritualitás és a boldogság közötti pozitív kapcsolatot mutatták ki, azonban a gyerekeknél ez a kapcsolat erősebb volt, mint a felnőtteknél, ami arra utal, hogy a spiritualitás kapcsolatban áll a boldogsággal és ez az életkorral változhat. A tanulmány azt is megállapította, hogy a gyerekek temperamentuma – például a magasabb szociabilitás és az alacsonyabb érzelmesség – szintén boldogság érzésével járhat együtt, ahogyan a felnőtteknél végzett vizsgálatoknál az extroverzió és az alacsony neuroticizmus összefügg a boldogság érzésével (Holder és mtsai., 2014).

A jóllét azonban nem csak az egyén szintjén értelmezhető, különösen fontos ez, ha az egyházi szokások, gyakorlatok kontextusában foglalkozunk a jólléttel, spirituális jólléttel. A World Health Organization (2021) definíciója szerint a jóllét egy pozitív állapot, amelyet egyének és közösségek is megélnék. Az egészséghez hasonlóan ez is egy olyan erőforrás, amely a mindennapi élethez szükséges, és amelyet társadalmi, gazdasági és környezeti feltételek határoznak meg. A jóllét magában foglalja az életminőséget, valamint az egyének és csoportok azon képességét, hogy értelmesen és céltudatosan járuljanak hozzá a világhoz. A jóllét előtérbe

helyezése segít nyomon követni az erőforrások igazságos elosztását, az általános boldogulást és a fenntarthatóságot. Egy társadalom jólléte annak mértékével mérhető, hogy mennyire rugalmas, mennyire képes cselekvésre ösztönözni és mennyire felkészült a kihívások leküzdésére (World Health Organization, 2021).

Erik Erikson (1958) pszichológus nevéhez fűződik a pszicho-szociális fejlődés elmélete, amely szerint az emberi életet nyolc fejlődési szakasz és az ezekhez kapcsolódó krízisek jellemzik. Ezek során az egyénnek meg kell küzdenie bizonyos belső konfliktusokkal, amelyek a személyiség és identitás formálódásában is jelentős szereppel bírnak. Erikson (1958) szerint az identitáskrízis kulcsfontosságú, különösen serdülőkorban, amikor az egyén különböző szerepeket próbál ki, és ezeken keresztül alakítja ki saját önazonosságát. Az identitás formálódásában a vallás is fontos szerepet játszhat, mivel a hit és a vallási közösségek erős ideológiai alapot biztosíthatnak az egyén világnézetének és értékrendjének kialakulásához. Az egyházhoz való tartozásnak része a gyülekezeti, közösségben megélt szokások gyakorlása is, ezek fontos sarokkövei a közösségnek, az identitás formálódásához is hozzájárulhatnak. Ilyen szokás a konfirmáció is, ennek gyakorlati jelentősége Fowler (1981) hitfejlődési elméletére épül, amely szerint a serdülőkorban a gyermekek hite átalakul a szimbolikus kijelentések felismerésével és értelmezésével. Az egyház szerepe kulcsfontosságú, mivel biztosít egy megbízható közösséget, amely segíti a fiatalokat abban, hogy az evangélium üzenetét ne csak ismeretként, hanem életformaként is átéljék. A konfirmációnak ezért van kiemelt szerepe a protestáns egyházi gyakorlatok között, hiszen ennek során a fiatalok megismerhetik az egyház értékrendjét, és lehetőségük van Isten felé fordulni, elköteleződni (Hornyák, 2020).

Spirituális jóllét

A spiritualitás pontos definíciója a szakirodalomban is vitatott. Kelly (1995) szerint a spiritualitás a világegyetem transzcendentális természetének szubjektív tapasztalata, míg a vallást a spiritualitás intézményes és vallási kifejeződéseként érzékeljük. Így a spiritualitást egyetemes tapasztalatként érthetjük, amelyet kevésbé határoznak meg a hittételek.

A spirituális jóllét fogalma összefügg a spiritualitás, vallás fogalmával, és hasonlóan összetett. A National Interfaith Coalition on Aging (NICA) 1975-ben javasolta a spirituális jóllét egyik legkorábbi széles körű meghatározását. A NICA a spirituális jóllétet úgy fogalmazta meg, mint az élet megerősítését önmagunkkal (személyes), másokkal (közösségi), a természettel (környezeti) és Istennel (vagy a transzcendenssel) való kapcsolatban. Ellison (2000) a spirituális jóllétet a spirituális egészség mögöttes állapotának kifejeződéseként tekinti. Ezt

ahhoz hasonlítja, mint amikor valakinek az arcszíne, bőre alapján az egészségességének mértékére következtetünk.

Gomez és Fisher (2003) a spirituális jóllétet így határozzák meg: „egy létállapot, amely tükrözi a pozitív érzéseket, viselkedést és gondolatokat az önmagunkkal, másokkal, a transzcendenssel és a természettel való kapcsolatokról, amelyek cserébe identitásérzést, teljességet, elégedettséget, örömet, nyugalmat, szépséget, szeretetet, tiszteletet, pozitív hozzáállást, belső békét és harmóniát, valamint életcélokat és irányt adnak az egyén számára” (Gomez és Fisher, 2003, p. 86.).

A kulcsfogalmak mentén áttekintjük Fisher (1998) spirituális jóllét modelljét. Fisher (1998) doktori disszertációjában 98 középiskolai tanárt interjúvolt meg, hogy felmérje gondolataikat arról, miket tartanak fontos spirituális jólléti mutatóknak diákjaik körében. Az interjúban feltett kérdések több, a spirituális jóllétet mérő eszközre támaszkodnak, mint például a Spiritual Well-Being Scale (SWBS), a Spiritual Orientation Inventory, a Mental, Physical and Spiritual Well-Being Scale, a Spiritual Assessment Inventory, a Perceived Wellness Survey, és a JAREL Spiritual Well-Being Scale. Fisher 1998-as doktori disszertációjának kvantitatív elemzése összhangban van a NICA (1975) modelljével, és arra a következtetésre jut, hogy a spirituális egészség egy dinamikus létállapot. Ez abban tükröződik, hogy az emberek milyen mértékben élnek harmóniában kapcsolataikban önmagukkal (személyes), másokkal (közösségi), a természettel (környezeti), és Istennel (vagy a transzcendenssel). Így tehát a spirituális jóllét ezen területeken való együttese a spirituális egészséget jelzi. Az egyes területeken belüli kapcsolatok minősége tükrözi az adott területen elért spirituális jóllétet. Fisher (1998) szerint ezek a területek összefüggnek, hogy globális vagy átfogó dimenziót adjanak a spirituális jóllétnek. Gomez és Fisher (2003) saját spirituális jólléti modelljüket is kifejlesztették és validálták, amelyet Spiritual Well-being Questionnaire-nek (SWBQ) neveztek el.

Iskolai bevonódás

Buda és Péter-Szarka (2015) kutatásukban az iskolákat, mint szervezeteket, a személyek közötti kapcsolatok, a környezet tulajdonságai mentén vizsgálják. A szervezeti klíma a szervezeteket jellemző fogalom, az iskolai légkör kapcsán is jelentőséggel bír, a tartós ethoszra, szubkultúrára vagy szellemiségre utal, amely az együtt dolgozó csoportokban idővel kialakul. Meghatározza a napi tevékenységeket, az új tagokhoz és kihívásokhoz való alkalmazkodást, a csoporttagok mentális jóllétét is. Számos nemzetközi tanulmány rámutatott az osztálytermi környezet és a tanulók teljesítménye közötti szoros kapcsolatra. Goh és Fraser (1998) azt találta, hogy a

tanulók barátságos, megértő és támogató viselkedést tanúsítottak azokban az osztályterekben, ahol a diákok jobb eredményeket értek el, és pozitívabb hozzáállást mutattak. Adelman és Taylor (2005) kutatása kimutatta, hogy azokban az osztályterekben, amelyeket erős kohézió, célorientált munka, minimális dezorganizáció és alacsony szintű konfliktus jellemez, a diákok nagyobb valószínűséggel sajátították el hatékonyan a tudást és jobban teljesítettek tanulmányi téren, mint az ilyen feltételeket nélkülöző környezetekben. Látható tehát, hogy a diákok iskolai közegének pozitív megítélését több tényező határozza meg, ám az is, hogy a kapcsolatok és közösségek kiemelt szerepűek.

Tinto (1972) a drop-outot, vagyis az iskolából való kimaradást vizsgálva jellemzi az iskolai légkör vonzó, jelentős elemeit. Tinto (1972) az iskolai légkör jellemzőit a tanulmányi viselkedés szempontjából elemzi, vagyis, hogy mi segíti elő a diákok intézményben maradását és mi okoz drop-outot. A célhoz kötöttség (az oktatási célok iránti elkötelezettség) és az intézményi elkötelezettség (az adott intézményhez való kötődés) fogalma döntő szerepet játszik a lemorzsolódási döntésekben. Tinto modellje alapján a diákok két meghatározó módon vonódnak be az iskolai közösségbe, az egyik a tanulmányi bevonódás, vagyis a tanulmányi eredményekkel kapcsolatos elköteleződések, például házi feladat megírása, míg a másik tényező egy közösségi bevonódás, ami az iskola szeretetét, odatartozás érzését jelenti (Tinto, 1972).

Iskolalelkész szerepe a diákok iskolához való viszonyában

Az iskolalelkészek szerepét a diákok vallással kialakított kapcsolatában kevesen vizsgálták, hazai viszonylatban ez még inkább igaz. A National School Chaplaincy Association 2014-es kutatása szerint viszont a lelkészek kulcsszerepet játszanak a tanulók jóllétének támogatásában. Lelki gondozást, érzelmi támogatást és iránymutatást nyújtanak, amelyek a diákok szociális, érzelmi és lelki szükségleteire reagálnak. Az iskolalelkészek biztonságos légkört teremthetnek, ahol a diákok beszélhetnek személyes problémáikról, például családi nehézségekről, zaklatásról vagy szorongásról. Az iskolalelkészek közösségi programokat is vezetnek, amelyek célja a mentális egészség, a rugalmasság és az erkölcsi érzék fejlesztése. Együttműködnek a tanárokkal és az iskolai dolgozókkal, hogy elősegítsék a pozitív iskolai környezetet, és támogassák a diákokat krízis, életszakaszváltás idején. A tanulmány szerint a lelkészi szolgálatok hozzájárulnak a teljes iskolai közösség jóllétéhez. Az iskolalelkészi szerephez hozzátartozik, hogy nem csak klasszikus értelemben vett lelkigondozást végeznek, tehát a segítségük mindenki számára elérhető, függetlenül a diákok vallási hovatartozásától (NSCA, 2014).

Wambugu (2019) tanulmánya szerint az iskolalelkészek segítsége pozitívan járul hozzá a középiskolai tanulók tanulmányi eredményeihez, fegyelmezettségéhez és az élet kihívásaival szembeni pozitív hozzáállásukhoz. Ennek megfelelően a lelkeszi segítség igénybevételének bátorítása fontos lépés lehet a tanulók romló tanulmányi teljesítményének és fegyelmezettségének javításában. Emellett az iskolalelkészek hozzájárulnak a tanulók pozitív életfelfogásának kialakításához is. A hatékony iskolalelkészség segíthet a középiskolás fiatalok előtt álló kihívások, például a kábítószer- és alkoholhasználat kezelésében is. Azok a tanulók, akik pozitívan állnak az élethez, kevésbé hajlamosak a kábítószer- és alkoholhasználatra, erkölcstelen viselkedésre és fegyelmezetlenségre, ez serkenetheti a jó tanulmányi eredményt.

A vallásosság jellemzése

Smith (2012) kutatása a vallásos hit és a vallási meggyőződések eltéréseit vizsgálta különböző országokban. A tanulmány az istenhit globális csökkenését tárgyalja, különösen a nyugati országokban, ahol a csökkenés lassú, de folyamatos. Például az Egyesült Államokban az istenhit továbbra is magas, de az 1950-es évek óta fokozatosan csökkent. Ha ez a tendencia folytatódik, akkor az ateizmus, amely jelenleg Északnyugat-Európában és néhány volt szocialista országban elterjedt, mindenhol jellemző lehet. Azonban vannak kivételek, például Oroszország, Szlovénia és Izrael, ahol az istenhit stabil vagy erősödött, ami azt sugallja, hogy a vallásosság akár meg is erősödhet, különösen, ha valamilyen társadalmi változás, például a „létbizonytalanság” növekedése vagy a nemzeti és vallási identitás feléledése (például arab, iszlám vagy hindu nacionalista mozgalmak) következik be, serkentve ezeket a folyamatokat (Smith, 2012).

A kutatás az életkori csoportok közötti különbségeket is vizsgálja, megállapítva, hogy ezek az eltérések részben az életkorral függnek össze, nem pedig generációs változásoknak köszönhetők, az életkor előrehaladtával nő a vallásos részvétel. A hit csökkenése ellenére a különböző országok között jelentős eltérések vannak a hívők, ateisták és köztes csoportok arányában. Például a Fülöp-szigeteken az emberek 84%-a biztos Isten létezésében, míg Japánban ez az arány mindössze 4%. Az ateizmus a Fülöp-szigeteken szinte ismeretlen, míg Kelet-Németországban az emberek 52%-a ateista. Smith (2012) arra mutat rá tanulmányában, hogy a vallásosságot nem csak a különböző földrajzi helyzet vagy állampolgárság határozza meg, hanem a különböző istenképek is, ez pedig a vallási kétségekkel, mentális egészséggel is összefüggésbe hozható.

Silton és munkatársai (2014) a vallásosság, a vallási kétségek és a mentális egészség kapcsolatát vizsgálták kutatásukban. A tanulmányban négy hipotézist teszteltek a különböző istenképekkel és pszichiátriai tünetekkel kapcsolatban. Az eredmények betekintést nyújtanak abba, hogy az emberek eltérő istenképei hogyan befolyásolják mentális egészségüket. A jóindulatú Istenbe vetett hit pozitív kapcsolatban volt a mentális egészséggel, csökkentette az olyan tüneteket, mint a szociális szorongás, paranoia, rögeszmés és kényszeres viselkedés. A jóindulatú Istenbe vetett hit pozitív kapcsolatban van a pszichés jólléttel, növeli az önbecsülést, javítja a hangulatot és az élettel való elégedettséget. A büntető Istenbe vetett hit károsan befolyásolta a mentális egészséget, és növelte a pszichiátriai tünetek, mint az aggodalom, depresszió, paranoia és kényszeresség előfordulását. Tehát a szigorú, büntető Istenbe vetett hit nagyobb pszichés distresszel és negatív érzelmi állapottal jár együtt (Silton és mtsai., 2014).

A hitnek, elkötelezett vallásosságnak társadalmi, szociális, személyközi előnyei is lehetnek. Atkinson és Bourrat (2011) kutatásában a vallási, egyházi szabályok követésének kooperációra sarkalló aspektusait vizsgálták. A kutatás során megállapították, hogy az Istenbe vetett hit összefügg az erkölcsi vétségek szigorúbb elítélésével. A menny és pokol valóságának hite erősíti ezeket az erkölcsi meggyőződéseket, ami arra utal, hogy az élet utáni büntetéstől való félelem befolyásolja az egyén erkölcsi ítéletét. A személyes Istenbe vetett hit - szemben egy Szellemmel vagy Élet Erővel - tovább szigorítja az erkölcsi álláspontokat, tehát jelentős szerepe van a személyközi viszonyokban. Ezek az összefüggések akkor is fennmaradnak, ha figyelembe vesszük a vallási részvételt, a kulturális háttérrel és az iskolázottságot. Az erkölcsi vétségek típusa alapján az asszociációk ereje változó, a súlyosabb vétségek, például mások bántalmazása, szorosabb kapcsolatot mutatnak a természetfelettibe vetett hittel, mint az enyhébbek, például a szemetelés. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a transzcendensbe vetett hit elősegíti a proszociális viselkedést, az aktív vallásgyakorlást, a vallásos, egyházi szabályok elfogadása csoportokra és az egyénre vonatkozóan is nagy jelentőséggel bír.

Gergelynek és munkatársainak (2020) kutatási célja az volt, hogy a Kritika Utáni Vallásosság skála segítségével azonosítsák a vallásos attitűdöket, és feltárják, hogy a spirituális beállítottság milyen kapcsolatban áll az értelemmegeléssel és a személyes célokkal, Wulff (1997) és Fowler (1981) által kidolgozott elméleteire alapozva. Wulff (1997) munkájában két központi dimenzió szerint rendszerezi a valláspszichológiai megközelítéseket és a valláshoz való egyéni viszonyulásokat. Az egyik dimenzió a transzcendens realitás bevonásának mértékét fejezi ki, míg a másik a vallásos realitás és a vallásos kijelentések értelmezésének módját mutatja meg, vagyis a szó szerinti és szimbolikus értelmezést. Fowler (1981) vallási fejlődés modellje alapján

a vallási attitűdök az ortodox hitfokozat, a külső kritikai attitűd, a relativizmus és a második naivitás hitfokozatának kategóriáiba sorolhatók az egyének.

A kutatás eredményeképpen egy 7 klaszteres struktúra alakult ki, amely nemcsak a korábbi kutatásokból ismert négy attitűdöt (ortodoxia, külső kritika, relativizmus, második naivitás) tartalmazza, hanem további három új vallásos típust is felfedett. Az eredmények alapján megállapították, hogy a vallásosság különböző formái más-más jelentőséggel bírnak az értelemmegélés és az életcélok tekintetében. Az egyik legfontosabb megállapítás az volt, hogy a "második naivitás" attitűddel rendelkező személyek rendelkeznek a legpozitívabb vallásos jellemzőkkel, erős belső célokkal és magas értelemmegéléssel. Ezzel szemben a legalacsonyabb értelemmegélést a "külső kritika" attitűddel rendelkezők mutatták. Látható tehát, hogy a kutatás megerősítette, a vallásos hit szoros összefüggést mutat a mentális egészséggel és pozitív életszemlélettel.

Az extrinzik és intrinzik vallásosság fogalmai is megkerülhetetlenek, ha az egyén vallásosságát kívánjuk jellemezni. Az extrinzik vallásosság a hit közösségi aspektusát jelenti, amikor az egyén a hitgyakorlatának a vallásos közösségek, ehhez kapcsolódó személyek is eszközei lehetnek. Az intrinzik vallásosság ezzel szemben egy személyes kapcsolódást jelent a vallási szövegekhez, szokásokhoz. Allport és Ross (1967) határozták meg ezeket a fogalmakat, amikor az érett vallásosság alapvetéseit és a vallásos ember pszichológiai jellemzését írták le. Ennek lett eredménye az intrinzik és extrinzik vallásosságot mérő kérdőív, mindkét orientációra külön vonatkozó tételekkel, faktorokkal (Allport és Ross, 1967).

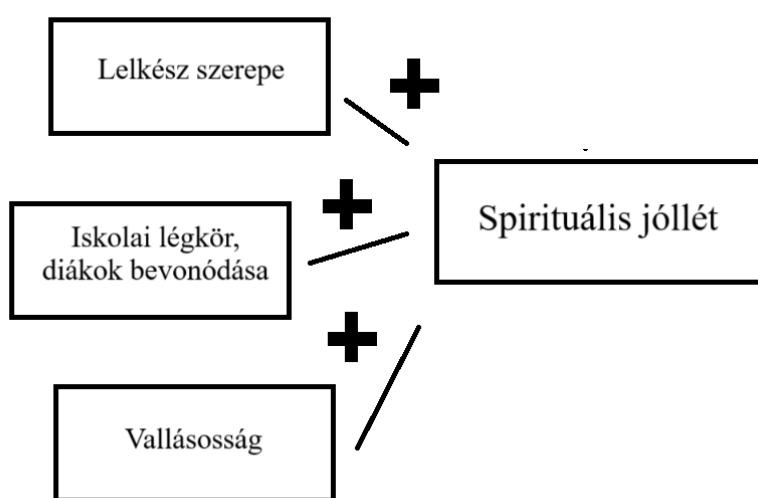
A vallásos attitűd tehát értékelhető pozitívan és negatívan is. Negatív hozadéka lehet vallásosságnak a konformitás erős kontrollal való fenntartása, illetve a tendencia heurisztikák alkalmazására, a gyors következtetés, ítélkezés. Azonban az egyén és közössége szempontjából is hasznos lehet, hogy a hitrendszerek biztonságot adnak, rendet teremtenek az egyébként kaotikusnak tűnő világban, illetve a vallásos egyének számára Isten személyében mindig elérhető a kötődésük egyik alanya, ami szintén biztonságot, stabilitást nyújt (Carone Jr., és Barone, 2001).

Kutatási kérdések

A kutatásomban nem különálló hipotéziseket tesztelek, hanem többváltozós modellekben vizsgálom a spirituális jólléttel összefüggő tényezőket.

Első kutatási kérdésem, hogy a spirituális jóllétet bejósolja-e az iskola légköre, a diákok közösségi és tanulmányi bevonódása, a vallásos identitásuk, illetve az iskolalelkészek szerepe.

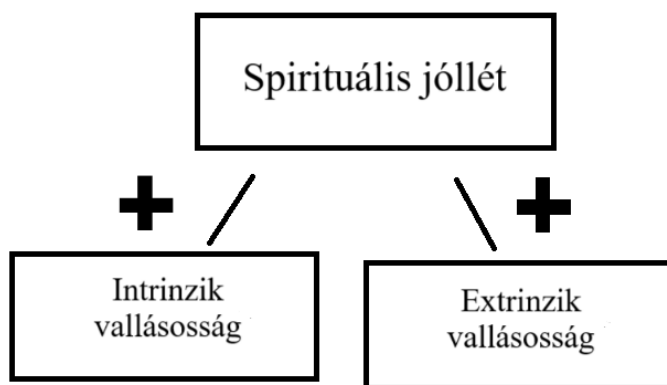
Hipotézis (H1): Minden tanuló spirituális jóllétével pozitív kapcsolatban áll az iskola légköre, a diákok bevonódása, vallásos identitásuk és az iskolalelkészek különböző szerepei is.

1. ábra: Spirituális jóllét összefüggése az iskolai légkör, a diákok bevonódása és az iskolalelkész szerepével.

A második kutatási kérdésem, hogy a magukat vallásosként jellemző diákok spirituális jóllétével összefügg-e az extrinzik és intrinzik vallásosságuk.

Hipotézis (H2): A vallásos diákok spirituális jóllétével pozitív kapcsolatban áll az extrinzik, illetve intrinzik vallásosságuk is.

2. ábra: Spirituális jóllét összefüggése iskolalelkész, illetve az extrinzik és intrinzik vallásossággal.

Módszer

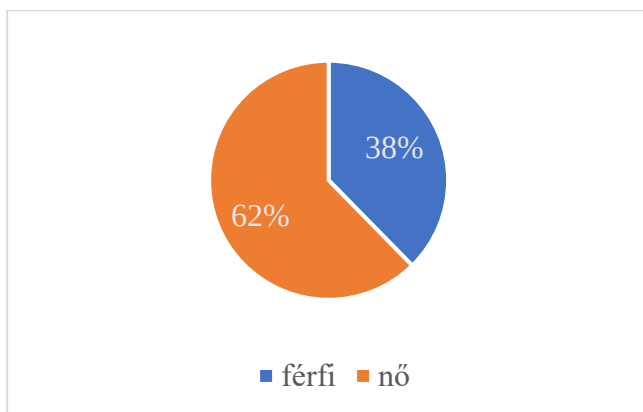
Adatgyűjtés

A Magyarországi Evangélikus Egyház tudományos kutatással tárja fel az evangélikus fenntartású iskolák szerepét a diákok hitfejlődésében és az egyházhoz való tartozás érzésének alakulásában (Fábri és Kissné, 2018). A 2023 őszén zajló kérdőíves kutatás célcsoportját az evangélikus fenntartású iskolák 10-12. évfolyamos tanulói alkották. A kutatásban az ország minden evangélikus középiskolája részt vett, így az adatok nem csak reprezentatívak, hanem az érintett teljes populációt lefedik.

A keresztmetszeti eljárásban iskolai géptermekekben, személyes jelenléttel, anonim módon online kitöltött kérdőívekkel kérdezték a diákokat kérdezőbiztosok felügyeletével. A felvett kérdőív teljes szövegét az 1. számú melléklet tartalmazza. Az adatfelvétel 2023 szeptemberében történt. Kutatásetikai engedélyszáma: 2023/355. A kutatás az Evangélikus Hittudományi Egyetem Melancton Szakkollégiumának keretében zajlott, irányítását az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karának Társadalmi Kommunikációs Kutatócsoportja végezte, a kutatás vezetője Dr. habil. Fábri György. A TDK munkám keretében az adatok elemzésébe kapcsolódtam be önálló hipotézisek vizsgálatával.

Minta bemutatása

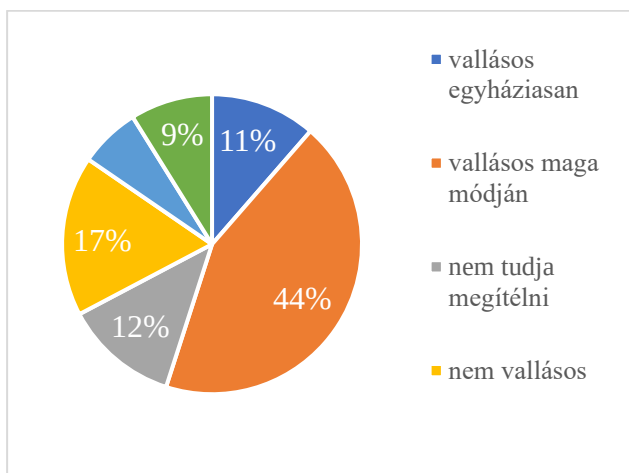
Az alábbiakban az empirikus kutatás mintáját ismertetjük. Összesen 3784 evangélikus egyházi fenntartású iskolába járó középiskolás (10.-12. évfolyam) diák válaszait vizsgáljuk. A vizsgált populáció 37,66%-a (N=1425) férfi, 62,34%-a (N=2359) pedig nő.

3. ábra: Nemek megoszlása

Életkori megoszlásuk szerint a válaszadók 4,2%-a 14 éves, 22,7%-a 15 éves, 31,4%-a 16 éves, 29,0%-a 17 éves, 10,1%-a 18 éves, 0,3%-a 19 éves. A diákok lakóhelyek szempontjából is megoszlának, fővárosban 14,3%-uk, nagyvárosban 12,8%-uk, kisvárosban 44,8%-uk, falun 22,5%-uk, tanyán pedig 1,1%-uk lakik.

A vizsgált minta 11,4%-a (N=447) vallja magát egyházián vallásosnak, 43,56%-a (N=1708) vallásos a maga módján, 12,31%-a (N=483) nem tudja megítélni, 17,29%-a (N=678) nem vallásos, 6,55%-a (N=257) teljesen más meggyőződésű és 9%-a (N=348) nem válaszolt a kérdésre.

4. ábra: Válaszadók vallásosság szerinti megoszlása

Eszközök

A kutatásban felhasznált kérdőívek közül jelen vizsgálatban a *Spirituális Jólét Kérdőív* serdülőkre adaptált változatát (Holder és mtsai., 2010) és további három mutatót készítettem a kutatási team által összeállított kérdésekből. Ezek elméleti alapja a szakirodalmi összefoglalóban található. Az *Iskolai bevonódás közösségi és tanulmányi mutatói* Tinto (1972)

klasszikus modelljére épülnek, az extrinzik és intrinzik vallásosság mutatóit a témában korábban végzett kutatások (Allport, 1950., Kézdy és mtsai., 2018) alapján készítettem. Az iskolalelkész különböző szerepeit a kutatók által összeállított kérdéssor faktorelemzésével különítettem el. A diákok vallásos önjellemzését Rosta (2012) fogalmai alapján használtam. Az említett mutatók és változók megtalálhatóak a 2. számú mellékletben.

Spirituális Jólét Kérdőív

Gomez és Fisher (1998) fejlesztették ki és validálták a spirituális jólét önértékelési mérőeszközét, a 20 tételből álló kérdőívet, amelyet Spirituális Jólét Kérdőívnek (SWBQ) neveztek el. Az azóta folytatott kutatások és adatok azt mutatják, hogy az SWBQ jó mutatója a biopszichoszociális és spirituális jólétnek. Az SWBQ iránti nemzetközi érdeklődés fokozatosan nőtt, eddig 22 nyelvre fordították le. Jelen tanulmányunkban a serdülőkre adaptált verzióját használjuk (Holder és mtsai, 2010, Trevor Moodley, K. Esterhuyse, Roelf Beukes, 2012).

Az SWBQ skálán faktorelemzést végeztem, ennek során az eredeti verziónak megfelelő faktorokat találtam. A végzett faktorelemzés alapján az első faktor 19,9%-át, a második 15,7%-át, a harmadik faktor 12,4%-át, a negyedik pedig 11,4%-át magyarázza a varianciának. Az egyes tételek az eredeti kérdőívnek megfelelő faktorokba kerültek, kiemeléssel jelöltem, hogy a több faktorra is illeszkedő tételeket hova helyeztem az eredeti alskálák alapján.

1. táblázat: SWBQ faktorsúlyai jelen kutatásban

	Faktor 1 (V=19,9%)	Faktor 2 (V=15,7%)	Faktor 3 (V=12,4%)	Faktor 4 (V=11,4%)
Q23_2	0.848			
Q23_6	0.837			
Q23_11	0.828			
Q23_15	0.810			
Q23_13	0.738			
Q23_7	0.448		0.415	
Q23_19		0.773		
Q23_1		0.652		
Q23_17		0.647		
Q23_3		0.603		
Q23_8		0.496		
Q23_18		0.475		0.466
Q23_20		0.421	0.382	
Q23_14		0.420		0.565
Q23_16		0.353		0.472
Q23_10			0.797	
Q23_4			0.757	
Q23_12			0.722	
Q23_9				0.750
Q23_5				0.715

Az SWBQ skálára végzett reliabilitás vizsgálat eredményei szerint az *összesített skála* Cronbach-alfa értéke 0,922, a *transzcendencia alskála* Cronbach-alfa értéke 0,931, a *környező világgal megélt aspektus alskálájának* Cronbach-alfa értéke 0,840, a *közösségi aspektus alskálájának* Cronbach-alfa értéke 0,823, a *személyes aspektus alskálájának* Cronbach-alfa értéke 0,835, így megbízható az eszköz a kutatásban.

Iskolai bevonódás mutatói

Az iskolai bevonódás nem csak az egyénen, hanem az intézményen is múlik, hiszen az intézmény jellemzői, erőforrásai, felszereltsége, és a tagok összetétele mind szerepet játszanak abban, hogy a diákoknak mennyire nehéz beilleszkedni (Tinto, 1972)

Ennek a beilleszkedésnek, bevonódásnak a mértékét vizsgáljuk a szakirodalom alapján két dimenziót – a közösségi bevonódás és tanulmányi bevonódás – képezve. Az *Iskolai bevonódás mutatóit* vizsgáltuk faktorelemzéssel, két faktor különült el, a szakirodalom alapján az egyiket a *közösségi bevonódásnak*, a másikat pedig a *tanulmányi bevonódásnak* nevezhetjük.

2. táblázat: Az *Iskolai bevonódás* faktorelemzésének eredménye.

	Első faktor: közösségi bevonódás (V=34,6%)	Második faktor: tanulmányi bevonódás (V=24,5%)
Q18_1	0,823	
Q18_2	0,856	
Q18_3	0,804	
Q18_4		0,699
Q18_5		0,725
Q18_6		0,699

Az Iskolai bevonódás mutatóival végzett faktorelemzésben az első faktor 34,6%-át, a második 24,5%-át magyarázza a varianciának.

Az Iskolai bevonódás mutatókra végzett reliabilitás vizsgálat eredményei szerint a *tanulmányi bevonódás* Cronbach-alfa értéke 0,864, a *közösségi bevonódás* Cronbach-alfa értéke pedig 0,739, így mindkettő megbízható mutató a kutatásban.

Vallásos identitás, illetve az intrinzik és extrinzik vallásosság mutatói

Vallási identitásukban az egyházasan vallásos¹, a maga módján vallásos² és a határozottan más meggyőződésű³ hozzáállásokat különítettem el a nagymintás ifjúságkutatások alapján (Rosta, 2012).

3. táblázat. Diákok vallásosságának megoszlása.

Q10	Gyakoriság	Százalék
Vallásos egyházasan ¹	447	11.400
Vallásos maga módján ²	1708	43.560
Nem tudja megítélni	483	12.318
Nem vallásos	678	17.292
Határozottan más a meggyőződésű ³	257	6.554
Nem válaszol	245	6.248
Hiányzó adat	103	2.627
Összes	3921	100.000

Az „*Egyházhoz való elköteleződés*” kérdéssor változóiból hoztam létre az extrinzik vallásosság mutatóját. Az extrinzik vallásosságnak megfelelő tételekre példa: „Jó valamilyen keresztyén ifjúsági szervezethez, egyesülethez csatlakozni.” A 24. és 25. kérdéssorokból pedig az intrinzik

vallásosság mutatóját készítettem el. Erre példatétel az „A hit Istenben segítséget jelent számomra a nehéz helyzetekben.”

4. táblázat. Az extrinzik és intrinzik vallásosság változóinak faktorelemzése.

	PC1 (V=38,9%)	PC2 (V=34,5%)
Q25_6	0.893	
Q25_7	0.878	
Q24_1	0.747	
Q22_9	0.480	0.691
Q22_7		0.925
Q22_8		0.909

Az extrinzik vallásosság mutatóira végzett reliabilitás vizsgálat szerint pedig a Cronbach-alfa értéke 0,851, így megbízható a skála a kutatásban.

Az intrinzik vallásosság mutatóira végzett reliabilitás vizsgálat eredményei szerint a Cronbach-alfa értéke 0,718, így ez is megbízható skála a kutatásban.

A 10. kérdés alapján kiválasztottuk azokat, akik hisznek Istenben, az egyházuk tanításait is követik, azokat, akik hisznek Istenben, de ezt a maguk módján élik meg, illetve azokat, akik nem mondják magukat vallásosnak, határozottan más állásponton vannak ezzel kapcsolatban, ez alkotja a diákok vallási identitásának mutatóját.

Iskolalelkész szerepdimenziói

Ebben a kérdéscsoportban a válaszadók 1-5-ig terjedő értékekkel jelezhetik az iskolalelkész lehetséges szerepeit, mint lelkipásztor, útmutató felnőtt, ismeretek átadója – tanár, példakép, támasz, programszervező, kedves ismerős, aki megért, aki erősíti a hitemet, aki az életre tanít, aki közösséget szervez. Ezen a kérdéssoron is faktorelemzést végezve, elkülönült három faktor, az iskolalelkész három legmeghatározóbb szerepe: „tanár, lelki vezető szerep”, „személyes kapcsolódás szerepe”, illetve a „programszervező szerepe”.

A faktorelemzés variancia magyarázó ereje faktoronként; az első faktor 27,5%-át, az a második faktor 20,5%-át, a harmadik pedig 16,2%-át magyarázza a varianciának.

5. táblázat. Az iskolalelkész szerepeinek elkülönülése.

	Első faktor: tanár, lelki vezető szerepe (V=27,5%)	Második faktor: személyes kapcsolódás szerepe (V=20,5%)	Harmadik faktor: programszervező szerepe (V=16,2%)
Q21_4	0,706		
Q21_5	0,792		
Q21_8	0,734		
Q21_10	0,544		
Q21_1		0,698	
Q21_2		0,703	
Q21_3		0,539	
Q21_9		0,495	
Q21_6			0,764
Q21_7	0,599		0,429
Q21_11			0,633

A reliabilitás vizsgálat szerint a tanári szerephez tartozó tételek Cronbach alfa értéke 0,866, a személyes kapcsolódás szerephez tartozó tételek Cronbach alfa értéke 0,764, a programszervezői szerephez tartozó tételek Cronbach-alfa értéke 0,815, így ezek megbízható eszközök a kutatásban.

Statisztikai eljárás

A minta elemzését az IBM SPSS és JASP 0. 16. 3. programokkal végeztük.

Eredmények

Az elemzést megelőzően normalitásvizsgálatot végeztünk. A normalitást Shapiro-Wilk teszttel ellenőriztük. A normalitás több változónál sérül, vagyis az eredményeket ennek megfelelő körültekintéssel kell értelmezni. A statisztikai elemzés részletei a 3. számú mellékletben találhatók.

Korrelációs elemzésekkel vizsgáltuk, hogy a bejósoló változók korrelálnak-e a bejósoló változónkkal, illetve, hogy a bejósoló változók nem korrelálnak-e túlzottan egymással. A bejósoló változók annyira korrelálnak csak a bejósolt változónkkal, hogy érdemes legyen lineáris regresszióval tovább vizsgálni a hipotézisünk teljesülését. A statisztikai elemzés részletei a 3. számú mellékletben találhatók.

Első kutatási kérdés

Az első kutatási kérdést megválaszolandó, vagyis, hogy a spirituális jóllétet összefügg-e a diákok iskolai közösségi és tanulmányi bevonódásával, a vallásos identitásukkal, illetve az iskolalelkész szerepeivel. Az összefüggéseket lineáris regresszióval vizsgáltam.

Multikollinearáció ellenőrzésére Durbin-Watson próbát végeztem, ennek során fény derült az iskolalelkészi változók közötti nagy összefüggésre, és mert hogy ezek kis magyarázó erővel bírnak, kihagytuk őket a modellből, így a multikollinearitás nem sérül. A Durbin-Watson próba értéke 1,919, mivel, hogy a VIF értékek 1 és 3 közé esnek, a multikollinearitás nem sérül. A részletes eredmények a mellékletben találhatók.

A kutatás során a szakirodalom alapján feltételezett modell szignifikáns magyarázó erővel bír ($F(5, 3409) = 400,785, p < 0.001$), a magyarázó ereje a korrigált R négyzet mutató alapján 0,370.

6. táblázat. Lineáris regresszió eredményei.

Modell	Bejósuló változó	B	SE	Béta	t	p
M ₀	(Intercept)	3.257	0.013		251.736	< .001
M ₁	(Intercept)	1.722	0.050		30.502	< .001
	Közösségi bevonódás	0.201	0.011	0.261	17.539	< .001
	Tanulmányi bevonódás	0.141	0.012	0.169	11.495	< .001
	Egyháziasan vallásos	0.795	0.035	0.340	22.675	< .001
	Maga módján vallásos	0.512	0.023	0.337	22.249	< .001
	Más a meggyőződése	-0.174	0.044	-0.057	-3,961	0.010

Célváltozó: Spirituális jóllét

A modell esetén szignifikáns kapcsolatot találtunk minden prediktor és a spirituális jóllét között. Fontos eredmény a spirituális jóllét vallásossággal való összefüggése, az egyháziasan (Béta=0,340) és maguk módján (Béta=0,337) vallásos diákok spirituális jólléte is jelentős összefüggésben áll a vallásosságukkal. Azonban a vallásosságtól kifejezetten elhatárolódó diákok értéke (Béta=-0,057) értelmezhető. A diákok iskolához való hozzáállása is pozitív kapcsolatban van a spirituális jólléttel. Ahogyan a táblázatban is látható, a prediktorok közül a diákok közösségi bevonódása (Béta=0,261) és áll a legerősebb önálló pozitív kapcsolatban a spirituális jólléttel, ezt követi a diákok tanulmányi bevonódása (Béta = 0,169). A többváltozós modell eredményei alapján a legerősebb összefüggés a vallásosság és spirituális jóllét között van. Attól függetlenül, hogy egyháziasan vagy maguk módján vallásos a válaszadó, növekszik a spirituális jólléte. A modell alapján a vallásosságtól függetlenül is, ha kis mértékben is, de megjelenik az evangélikus iskolákba való bevonódás összefüggése a spirituális jólléttel.

Második kutatási kérdés

Az első kutatási kérdést a teljes mintán vizsgáltam, azonban a második kutatási kérdésünk, miszerint vajon összefügg-e a diákok SWBQ értéke az extrinzik, intrinzik vallásosságukkal, csak a magukat vallásosnak mondó diákok esetében értelmezhető. Ezért a 10. kérdés (lásd. 2. melléklet) alapján kiválasztottuk azokat, akik saját bevallásuk szerint vallásosak.

Ezen a mintán futtattunk lineáris regressziót az SWBQ, az extrinzik és intrinzik vallásosság és az iskolai légkörre vonatkozó változókat használva. A feltételezett modell szignifikáns magyarázó erővel bír ($F(4, 1861) = 323,234, p < 0.001$), a magyarázó ereje a korrigált R négyzet mutató alapján 0,409.

7. táblázat: Vallásosak spirituális jólléte

Modell	Bejósuló változó	B	SE	Béta	t	p
M ₀	(Intercept)	3.564	0.015		238.956	< .001
M ₁	(Intercept)	1.286	0.069		18.608	< .001
	Extrinzik vallásosság	0.090	0.012	0.162	7.853	< .001
	Intrinzik vallásosság	0.261	0.014	0.399	19.156	< .001
	Közösségi bevonódás	0.136	0.013	0.198	10.242	< .001
	Tanulmányi bevonódás	0.112	0.014	0.151	7.853	< .001

Célváltozó: Spirituális jóllét

A fenti táblázatban látható, hogy az intrinzik vallásosság (Béta=0,399) jósolja be leginkább az SWBQ-t, ezt követi a közösségi bevonódás (Béta=0,198), a tanulmányi bevonódás (Béta=0,151) és az extrinzik vallásosság (Béta=0,090). Elsősorban az intrinzik vallásosságnak van nagy jelentősége az SWBQ összefüggésében, de az extrinzik vallásosság és az iskolai bevonódás is, kis mértékben, de észrevehetően befolyásolja a spirituális jóllét alakulását.

Diszkusszió

A spiritualitás, a spirituális jóllét és a közösségek, kapcsolódások meghatározó elemei az egyén életének. Az ezek között fellelhető összefüggést igyekeztem felderíteni az elemzésem során. A kutatás unikalitása, hogy a minta a teljes vizsgált populációt lefedi, tehát az ország minden evangélikus középiskolájában kitöltötték a kérdőívet az ott tanuló diákok. A kutatócsoport alapvetően szociológiai elemzéseket végzett a mintán, így a pszichológiai elveket, módszereket követő másodelemzésem önálló, új szempontokat vázol.

A jelen dolgozat célja az evangélikus középiskolába járó diákok spirituális jóllétének, vallásosságukkal és iskolai bevonódásukkal való összefüggésének elemzése volt. Az eredmények alapján elmondható, hogy az iskolai – vagyis tanulmányi és közösségi – bevonódásnak jelentős szerepe van a pozitív spirituális jóllét szempontjából. Ez Tinto (1972) modelljét is megerősíti, de más dimenziókat is behív, mert míg ő ezt csak a tanulmányi viselkedés szempontjából vizsgálja, jelen esetben látható, hogy az iskolai bevonódás a spirituális jóllétre is hatással van.

A diákok vallásosságának és spirituális jóllétének elemzésekor is fontos eredmény született, hiszen mind az egyházasian, mind pedig a maguk módján vallásos diákok vallásossága is jelentős pozitív összefüggést mutat a spirituális jóllétükkel. Azonban még talán ennél is érdekesebb eredmény, hogy míg a vallásos tanulók vallásossága pozitív kapcsolatban áll a spirituális jóllétükkel, a magukat határozottan nem vallásosként jellemző diákok spirituális jóllétével nem áll érdemleges kapcsolatban a vallásosságuk, tehát az evangélikus iskola légköre nem áll jelentős negatív kapcsolatban a spirituális jóllétükkel.

Az extrinzik, intrinzik vallásosság vizsgálata közben is érdekes eredmény született, jelen kutatásban az intrinzik vallásosság spirituális jólléttel való kapcsolata a jelentősebb, ez újdonság az eddigi kutatásokhoz képest, amelyek során a két mutató hasonló szerepet kapott (Allport és Ross, 1967). Azonban az extrinzik vallásosság mutatójának kapcsolata is érdekes lehet, hiszen ez azt mutatja, hogy egy szűkebb, csak vallásos diákokat tartalmazó mintán is megjelenik a közösség jelentősége a spirituális jóllét szempontjából. Ezt támasztják alá az iskolai bevonódás mutatók pozitív kapcsolatai is a spirituális jóllét mutatójával.

A kutatás eredményei rámutatnak az evangélikus iskolák légkörének, közösségének jótékony szerepére a diákok életében, illetve arra is, hogy a vallásosságnak milyen alapvető jelentősége van a spirituális jóllét szempontjából.

Limitációk és kitékintés

A kutatás limitációjaként meg kell említeni, hogy a tanulmány csak evangélikus iskolába járó diákokat vizsgál, kontroll csoportként ki lehetne tölteni a tesztet állami iskolába járó diákokkal is. További limitáció, hogy a tanulmány vizsgálatához kiválasztott skálák hasonló tényezőket céloznak, érdemes lenne a spirituális jóllét mellett jóllétet, extrinzik, intrinzik vallásosságot eredeti skálákkal is mérni, hogy behatóbb, pontosabb képet kaphassunk a vizsgált témáról.

Az eredmények alapján látszik, hogy a diákok spirituális jólléte szempontjából milyen fontos a vallásosság, illetve a közösségek, intézmények, ezért is lenne érdemes kibővíteni a kutatást, más elemekkel együtt vizsgálni az eddig tárgyalt vonatkozásokat. A kutatás folytatásaként további statisztikai eljárásokkal szeretnénk teljes mélységükben felderíteni a már vizsgált tényezőket. Érdekes lehetőség az SWBQ alskáláit is behatóan elemezni, illetve az egyházzal, gyülekezettel való azonosulást is érdemes vizsgálni. Kötődéelméleti és hitfejlődési szempontból is érdekes lenne összevetni a diákok vallásosságát, iskolához való viszonyukat és spirituális jóllétüket.

Nyilatkozat a mesterséges intelligencia használatáról

A dolgozatom megírása során a mesterséges intelligenciát idegennyelvű szövegek lefordításának ellenőrzésére használtam.

Open AI, ChatGPT, 2025. január 7., <https://chat.openai.com/APA>

Irodalomjegyzék

- Adelman, H. S. & Taylor, L. (2005). *Classroom Climate*. In: Lee, S. W., Lowe, P. A., Robinson, E. (szerk.): *Encyclopedia of School Psychology*. Sage Publications, Thousand Oaks. 88
- Allport, G. W. & Ross, J. M. (1967). *Personal religious orientation and prejudice*. *Journal of Personality and Social Psychology* 5: 432-43.
- Atkinson, Q. D., & Bourrat, P. (2011). *Beliefs about God, the afterlife and morality support the role of supernatural policing in human cooperation*. *Evolution and Human Behavior*, 32(1), 41–49. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2010.07.008>
- Bader, C. D., & Desmond, S. A. (2006). *Do as I Say and as I Do: the Effects of Consistent Parental Beliefs and Behaviors upon Religious Transmission*. *Sociology of Religion*, 67(3), 313–329. <https://doi.org/10.1093/socrel/67.3.313>
- Bradshaw, M., & Kent, B. (2018). *Prayer, Attachment to God, and Changes in Psychological Well-Being in Later Life - Matt Bradshaw, Blake Victor Kent, 2018*. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0898264316688116>
- Buda, M., & Péter-Szarka, Sz. (2015) *A kreatív klíma: új irány az iskolai klíma és a konfliktuskezelés kutatásában*. *Iskolakultúra* 25 (9) <https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2015.9.3>
- Carone, D. A., & Barone, D. F. (2001). *A social cognitive perspective on religious beliefs: their functions and impact on coping and psychotherapy*. *Clinical Psychology Review*, 21(7), 989–1003. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(00\)00078-7](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(00)00078-7)
- Ellison, C. W., “Spiritual Well-Being: Conceptualization and Measurement,” *Journal of Psychology and Theology* 11, no. 4 (1983): 330–340; J. W. Fisher et al., “Assessing Spiritual Health via Four Domains of Spiritual Well-Being: the SH4DI,” *Pastoral Psychology* 49, no. 2 (2000): 133–145;
- Erikson, E. H. (1958). *Young Man Luther: A Study in Psychoanalysis and History*. W. W. Norton & Company.
- Fábri, Gy. & Kissné, V. M. (2018). *Hitmegélés az evangélikus középiskolákban*. *Lelkipásztor* 94(8-9): 309-314;

- Fisher, J.W. (1998). *Spiritual health: its nature, and place in the school curriculum*. Unpublished doctoral dissertation, The University of Melbourne, Melbourne, Victoria, Australia.
- Fowler, J. W. (1981). *Stages of Faith*. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning. Harper and Row, Publishers, San Francisco.
- Gergely, B., Zábó, V., Martos, T., & Vargha, A. (2020). *A vallásos attitűdök klasszifikációja az értelemmegélés és az aspirációk tükrében*. <https://doi.org/10.1556/0016.2020.00012>
- Goh, S. C. és Fraser, B. J. (1998): *Teacherinterpersonal behaviour; classroom environment and student outcomes in primary mathematics in Singapo-re*. Learning Environments Research, 1. 199–229
- Gomez, R., Fisher, J. W. (2003). *Domains of spiritual well-being and development and validation of the Spiritual Well-Being Questionnaire*. Personality and individual differences, 35(8), 1975-1991.
- Guerra-Bustamante, J., León-del-Barco, B., Yuste-Tosina, R., López-Ramos, V. M., & Mendoza-Lázaro, S. (2019). *Emotional Intelligence and Psychological Well-Being in Adolescents*. International Journal of Environmental Research and Public Health, 16(10), 1720. <https://doi.org/10.3390/ijerph16101720> *Health Promotion Glossary of Terms 2021*. (é. n.). Elérés 2024. október 15., forrás <https://www.who.int/publications/i/item/9789240038349>
- Hoge, D. R., Petrillo, G. H., & Smith, E. I. (1982). *Transmission of Religious and Social Values from Parents to Teenage Children*. Journal of Marriage and the Family, 44(3), 569. <https://doi.org/10.2307/351580>
- Holder, M. D., Coleman, B., & Wallace, J. M. (2010). *Spirituality, Religiousness, and Happiness in Children Aged 8–12 Years*. Journal of Happiness Studies, 11(2), 131–150. <https://doi.org/10.1007/s10902-008-9126-1>
- Hornyáki, E. (2020). *A SERDÜLŐK IDENTITÁSÁNAK ALAKULÁSA A KONFIRMÁCIÓS OKTATÁS IDEJE ALATT*. J. Selye University. <https://doi.org/10.36007/3730.2020.65>
- Huppert, F.A. (2009), *Psychological Well-being: Evidence Regarding its Causes and Consequences*. Applied Psychology: Health and Well-Being, 1: 137-164. <https://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2009.01008.x>

- Kelly, E. W., (2018). *Spirituality and Religion in Counseling and Psychotherapy: Diversity in Theory and Practice*. Alexandria, Va.: American Counseling Association, 4.
- Kézdy, A., Urbán, Sz. & Martos, T. (2018). *A vallásos orientációk mérésére kidolgozott 12 tételes Életkorfüggetlen I-E Skála (Age-Univerzal I-E Scale) magyar változata*. <https://doi.org/10.18427/iri-2018-0111>
- Kirkpatrick, L. A. (2004). *The evolutionary social psychology of religious beliefs*. Behavioral and Brain Sciences, 27(6), 741–741. <https://doi.org/10.1017/S0140525X04330177>
- Njus, D. M., & Scharmer, A. (2020). *Evidence that God attachment makes a unique contribution to psychological well-being*. The International Journal for the Psychology of Religion, 30(3), 178-201.
- NSCA. (2019, február 22). *School chaplaincy's contribution to wellbeing in schools*. National School Chaplaincy Association. <https://schoolchaplaincy.org.au/school-chaplaincys-contribution-to-wellbeing-in-schools/>
- Pál L. (2012). *Mécses a te igéd*.
- Roothman B., Kirsten D., K., & Wissing, M., P. (2003). *Gender differences in aspects of psychological well-being*. South African Journal of Psychology 33(4)
- Rosta, G. (2012). *Hit és vallásgyakorlat*. Magyar ifjúság – Tanulmánykötet.
- Schieman, S., Bierman, A., & Ellison, C. G. (2010). *Religious Involvement, Beliefs About God, and the Sense of Mattering Among Older Adults*. Journal for the Scientific Study of Religion, 49(3), 517–535. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2010.01526.x>
- Silton, N. R., Flannelly, K. J., Galek, K., & Ellison, C. G. (2014). *Beliefs About God and Mental Health Among American Adults*. Journal of Religion and Health, 53(5), 1285–1296. <https://doi.org/10.1007/s10943-013-9712-3>
- Smith, T. W. (2012). *Beliefs about God across Time and Countries*. NORC/University of Chicago. <https://gss.norc.ox.ac.uk/content/dam/gss/get-documentation/pdf/reports/cross-national-reports/Godissp.pdf>
- Szántó, Zs., Susánszky, É., Berényi, Z., Sipos, F. & Murányi, I. (2016). *A jól-lét fogalmának értelmezése az európai szakirodalomban (2009-2014)* Metszetek 5(1)

- Wambugu, M. W. (2019). *Chaplaincy Services and Students' Holistic Development in Anglican Church of Kenya Sponsored Secondary Schools in Mount Kenya Central Diocese, Kenya*. *Journal of Arts and Humanities*, 8(6), 01–10. <https://doi.org/10.18533/journal.v8i6.1651>
- Yeung, J. W. K., & Chan, Y.-C. (2014). *Parents' Religious Involvement, Family Socialization and Development of Their Children in a Chinese Sample of Hong Kong*. *Social Indicators Research*, 117(3), 987–1010. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0371-2>
- Wulff, D. *Psychology of religion*. John Wiley and Sons, INC, New York. 1991., 1997.